

Den nordiske rase

Jon Røyne Kyllingstad

Kortskaller og langskaller

Fysisk antropologi i Norge og striden om det nordiske herremennesket. 223 s. Ill. Oslo: Spartacus Forlag, 2004. Pris NOK 248 ISBN 82-304-0002-4

I *Rasepolitikk og reaksjon* fra 1934 peker Karl Evang innledningsvis på hvordan nasjonal-sosialismens seier i Tyskland har skjøvet de rasehygieniske problemer i forgrunnen. Han siterer den nye tyske Reichsminister for folkeopplysning og

propaganda, Joseph Goebbels: «Hele statens og folkets liv vil i fremtiden komme under innflydelse av og bli omdannet etter befolkningspolitisk og arvebiologisk tankegang.»

Med sats i et Spengler-sitat – «En teoris tåpelighet har aldri vært noe hinder for dens virkning» – diskuterer Evang så hva rase er. Raseteorien var, etter hans mening, svakt vitenskapelig fundert. Han viste også i klartekst, seks år før Norge kom med i krigen, hvilke konsekvenser denne «vitenskap» kunne få for en spesiell folkegruppe – jødene. Evangs påpeking kom fire år før Krystallnatten og åtte år før Wannsee-konferansen, møtet som markerer en milepæl i beslutningsprosessen frem mot folkemordet på de europeiske jødene.

Jon Røyne Kyllingstad, stipendiat ved Universitetet i Oslo, har omarbeidet sin hovedfagsoppgave i historie om fysisk antropologi i Norge. Det er fortjenstfullt at også vi utenfor laugat får tilgang til den. Han behandler årene 1890–1933 spesielt grundig, men trekker også trådene bakover til Linné, Retzius og Galton og fremover til samesaken. Verken antropologien eller rasetenkningen var nasjonalsosialistenes oppfinnelse.

Halvdelen av boken er viet norsk antropologisk forskning fra 1920-årene og frem mot krigen. Det er først samarbeidet, og så uenigheten mellom militærlegen Halfdan Bryn (1864–1933) og anatomekteparet Johan (1874–1957) og Alette Schreiner (1873–1951) som står sentralt i denne delen. Dette er årene der konsekvensen av den fysisk-antropologiske måte å tenke og klassifisere på blir stadig tydeligere. Da Bryns anseelse falt i Norge, han trakk for generelle konsekvenser av et sviktende materiale, steg den sterkt i tyske kretser.

Kyllingstad er best i sine nøyaktige beskrivelser av målingene og diskusjonene omkring dem. Han er også vel verd å følge i diskusjonen omkring «den nordiske rase»

og hvordan samene ble betraktet. Men i en forstand blir han for fokusert og samtidig ufokusert i diskusjonen av Bryn-Schreiner-skismaet. Her er stedvis for mange detaljer og for lite utsyn. Ingen skal være i tvil om at det er nøyaktighet i det han skriver, en fotnote opplyser at han har funnet at Bryn etter at han ble enkemann overveide å flytte til Tyskland. Kyllingstad behandler sine kilder med omhu, men er det det riktige han skriver om? Man kan selvfølgelig ikke beklage at dette ikke er en annen bok med et annet tema, men når noe av undertittelen er «striden om det nordiske herremennesket» og vi vet hvor, bokstavelig talt, blodig den striden ble, kunne man ønsket seg et bredere bilde. Eugenikk, raseundertrykkelse, utrydding er noen av de konklusjoner som målingene med tiden førte til. Det var ikke antropologenes skyld, og Kyllingstad gjør kort og effektivt rede for hvorfor Jon Alfred Mjøen (1860–1939) og hans krets ikke er en del av fortellingen. Bra.

Men hvorfor bærer bildematerialet, tydeligere enn teksten, bud om den forestående katastrofe? Og hvorfor siterer en historiker ikke primærkildene? Johan Torgersen og Per Holck, begge bestyrere av De schreinerske samlinger ved Anatomisk institutt i Oslo, siteres her via Audhild Schanches arbeid om de samiske hodeskaller i instituttets skjelettsamling. Verre synes jeg det er at ikke flere stemmer fra 1930-årene enn Bryns og Schreiners slipper til. Karl Evang hadde f.eks. vært et naturlig valg.

Per E. Børdahl

Kvinneklinikken
Haukeland Universitetssjukehus

Smertens genetik

Jeffrey S. Mogil, red.

The genetics of pain

350 s, tab, ill. Seattle, WA: IASP Press, 2004.

Pris USD 78

ISBN 0-931092-51-5

At pasienter med rødt hår representerer en spesiell anestesilogisk utfordring, er en «sannhet» man som rødhåret anestesilege tidlig blir eksponert for. Større analgesibehov, problematisk oppvåkning og hyppigere forekomst av anesthesiologiske komplikasjoner er bare noen eksempler på all den elendighet som tilskrives den rødhårede fenotype. Det var derfor ikke helt overraskende når det i 2003 ble publisert funn som gav substans til myten.

Jeffrey S. Mogil og medarbeidere fant at melanocortin-1-reseptorgenet (MC1R-genet) er ansvarlig for kappaopioidmediert analgesi (1). Varianter av MC1R-genet er sterkt assosiert med rødhåret fenotype hos mennesker, og Mogil og medarbeidere fant at individer med disse variantene hadde sterkere analgetisk respons på kappaopioidantagonister enn andre.

Forskerne fant imidlertid også at det kun er hos hunner at MC1R-genet spiller denne rollen. Vi hadde altså fått påvist et molekylært korrelat til at kjønn, kombinert med hud og hårfarge, kan være avgjørende for analgetisk respons. Nylig er denne sammenhengen også bekreftet i kliniske studier (2).

The genetics of pain utgis i serien Progress in pain research and management og er redigert av Jeffrey S. Mogil. Dette er en samling vitenskapelige oversiktsartikler (i 16 kapitler) som omhandler genetik og smerte, med bidrag fra 29 forfattere. Foruten spesifikke gen-smerte-interaksjoner omtales en rekke kandidatgener eller loci ved ulike smertetilstander. Dessuten drøftes metodologiske forhold og interaksjoner mellom gener og miljø. Visste du for eksempel at rotter som er innavlet for å frembringe en selvmutilerende smerteatferd (autotomi etter baklabbsdenervasjon), skader seg selv i langt mindre grad dersom de settes i bur med innavlede rotter uten slike tilbøyeligheter?

Genterapi og etiske problemstillinger knyttet til studier av genetik og smerte er også temaer i boken. Den gir en spennende oversikt over et vanskelig problemområde. Min eneste innvending er at det er en svakhet at en bok av dette formatet utelukkende er illustrert med figurer hentet fra vitenskapelige artikler. For ikke-spesialisten kan de være tunge å forstå og kjedelige. Genotypen (innhold og tekst) er altså atskillig mer spennende enn fenotypen (utseende og layout).

Jon Henrik Laake

Anestesiavdelingen
Rikshospitalet

Litteratur

1. Mogil JS, Wilson SG, Chesler EJ et al. The melanocortin-receptor gene mediates female-specific mechanisms of analgesia in mice and humans. *Proc Natl Acad Sci USA* 2003; 100: 4867–72.
2. Liem EB, Lin CM, Suleman MI et al. Anesthetic requirement is increased in redheads. *Anesthesiology* 2004; 101: 279–83.